

Univerzitet u krizi: PRILAGODAVANJE KAO STRATEGIJA PREŽIVLJAVANJA*

Isidora JARIĆ,
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
ijaric@f.bg.ac.rs

Tekst nastoji da mapira neke od problema sa kojima se susreću savremeni univerziteti unutar koordinata značajno izmenjenih realnosti savremenih društava. Razumevanje i analiza specifične pozicije univerziteta i njegovog odnosa sa društvenim okruženjem je važna jer nam može ponuditi dragocene informacije o mogućim pravcima razvoja kako društva tako i samih univerziteta. U aktuelnom trenutku kvalitet ovog odnosa je narušen što s jedne strane dovodi u pitanje opstanak univerziteta kakve poznajemo, a sa druge strane ukida ozbiljan društveni dijalog o pravcima razvoja i budućnosti savremenih društava, jer se iz njega univerzitet dobrovoljno samoisključuje.

Ključne reči: univerzitet, društvo, društvena kriza, prilagodavanje.

„Naša sposobnost prilagodavanja i njome potpomognuto prihvatanje svega, jeste jedna od naših najvećih opasnosti. Stvorenja sposobna za svakovrsno savršeno prilagodavanje, ne mogu imati čvrst moral.“

(Lem 178, 67)

Uvodna reč

*K*ORDINATE SAVREMENE SVAKODNEVICE značajno su izmenjene u poslednjih nekoliko decenija. Ovaj proces društvene i kulturne transformacije prisiljava različite društvene aktere da uspostave određeni odnos prema tim promenama i prilagode svoje institucionalne i lične strategije novim izmenjenim društvenim okolnostima. Naravno, sam proces prilagodavanja

---

* Ovaj naučni rad je deo projekta broj 179035 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

je potencijalno protivrečan, jer je njegov konačni ishod uvek proizvod mnoštva različitih uticaja kojima je subjekt koji prolazi kroz ovaj proces izložen. Ovi uticaji se mogu nalaziti u različitim odnosima uzajamnih preklapanja, isključivanja, ignorisanja i mogu, ali i ne moraju, nužno pratiti iste ili slične trajektorije. U tom smislu i konačni ishodi mogu biti shvaćeni kao evolutivni napredak ili maligna involutivna varijacija. Ovaj rad nastoji da razmotri moguće ishode procesa prilagodjavanja savremenog univerziteta novom društvenom kontekstu u intenzivnom procesu transformacije.

Društveni kontekst

Stabilnost *modernog* sveta naših predaka, čak naših roditelja, gotovo da više i ne postoji. Neupitna vera u progresivni tok društvenog razvoja, koji prati povećanje konfora svakodnevice njegovih članova, činila je jedan od temelja društvene kohezije industrijskih društava a zamenjena je svešću o postojanju mračne strane i ambivalentne prirode progressa koji poznajemo. Ekološke katastrofe, globalne pandemije, korišćenje oružja sa visoko kontaminirajućim uticajem na određenim ratom zahvaćenim lokalitetima, teroristički napadi, stalna globalna ratna pretnja sa apokaliptičnim posledicama, pomeranje granica ljudskog iskustva i egzistencije u medicinskom, socijalnom i psihološkom smislu samo su neki od obrisa nove realnosti *društvene krize* dugog trajanja čiji smo i mi protagonisti. Vera u budućnost koja donosi zadovoljstvo, bolje zdravlje i obrazovanje, sigurnost i olakšanje, unutar izmenjene svakodnevice zamenjena je *strahom* i *sumnjom* da je život u budućnosti koja dolazi uopšte moguć. Dodatnu neizvesnost produbljuju i posledice različitih i brojnih realizacija naučnih i tehnoloških inovacija koje se ispostavljaju kao nemilosrdne (Gray 2002, 13), nepopustljive i najčešće dvosmislene u zahvatima i tragovima koje utiskuju u ljudsku egzistenciju. Na čudan i nepredvidiv način ove promene unutar realnosti svakodnevice prekrajaju, izmeštaju i zakrivljuju nekada neupitna prirodna i društvena, prostorna i vremenska, ograničenja koja se restrukturiraju, rastežu, nestaju, ili potpuno menjaju unutrašnji kvalitet naših, ličnih i socijalnih, života.

Mnogi savremeni teoretičari ukazuju na činjenicu da čovečanstvo ulazi u istorijsku epohu nestabilnosti, sumnji, straha, defragmentacije i široko rasprostranjene socijalne otuđenosti, koji erodiraju osnove nekadašnjih izvora socijalne solidarnosti, dovodeći u pitanje teorijsku funkcionalnost klasičnih pojmova kojima smo navikli da označavamo različite forme društvenosti (poput klase ili socijalnog sloja na primer) smatrajući ih decenijama pouzdanim analitičkim alatima u analizi socijalne realnosti. U ovako izmenjenom socijalnom kontekstu pojedinci prolaze kroz proces ontogenetskog prilagođavanja koordinatama nove realnosti u intenzivnom procesu promene. Posledično, u ovim uslovima *otuđene socijalne eg-*

zistencije (Maffesoli 1996, 72) pojedinaca, životno bilo društvenog postaju znatno elementarniji nivoi društvenosti. Umesto specifične strukturne pozicije unutar mreže društvene stratifikacije ove nove oblike društvenosti konstituiše ritam sporadičnih ličnih, partikularnih, raznorodnih iracionalnih fragmenata osećanja koja potiču ili otežavaju uspostavljanje kontakta sa Drugim(a). Socijalni i/ili ideološki konsenzusi koji su omogućavali društveni život u određenim socijalnim okvirima bivaju zamenjeni nekom vrstom *osećajne magline* (eng. *affectual nebula*) (Maffesoli 1996, 72–78) unutar koje i pod čijim dejstvom¹ pojedinci bivaju potaknuti na socijalnu interakciju. Ipak, ova nova društvenost, koja počiva na *osećajnoj identifikaciji* ne ispoljava se nužno samo u/kroz direktnom/an, licem u lice, kontakt/u između individua. Ona čak može biti potpuno deindividualizovana kroz kreaciju neke vrste *difuzne unije* koja ne zahteva nečije puno prisustvo. U tom slučaju, kao i u prethodnom, ona se ispoljava kroz izvesnu formu empatije, koja je uvek samo fragmentarna (Maffesoli 1996, 73). Ova nova osećajnost stvara svojevrsni spoznajni i iskustveni supstrat koji omogućava *susret umova* (Maffesoli 1996, 74) koji je samo još jedan izraz razumevanja u svom najsnažnijem smislu. Ovo *razumevanje* dovodi do stvaranja različitih supra-singularnih ili supra-individualnih realnosti (Maffesoli 1996, 75) koje pružaju emotivno i mentalno utočište onima koji u njima učestvuju, ali i mesto/lokaciju na kome/kojoj je moguće ostvariti autentični ljudski kontakt sa Drugim(a) ljudskim bićem/ima u uslovima sveopšte socijalne alijenacije. Ovi oblici nove društvenosti predstavljaju svojevrsne afektivne kolektivite koje karakterišu, fluidnost, povremena okupljanja, disperzivnost (Maffesoli 1996, 76), fleksibilnost i razotuđujući efekat koji proizvode u individualnim životima svojih protagonista. Na socijalnom planu, ovo dubinsko restrukturiranje osnova odnosa sa Drugim(a) proizvodi značajne posledice u poimanju političkog, unutar koga se javno urušava u lično, a lično postaje „jedina politika koja postoji, (i) jedina politika sa opipljivim označiteljem ili emocionalnom valencom“ (Giroux 2006, 2). U tako dubinski restrukturisanim koordinatama društvenosti, „javni interes se moderira kao gigantski *Reality TV Show* u kome se pojam kolektiviteta opaža kao konglomeracija privatnih interesa ... što rezultira stvaranjem zajednica koje nemaju ništa zajedničko osim jednog uznemirujućeg osećaja nadolazeće opasnosti“ (Giroux 2006, 4) koja je sveprožimajuća. S druge strane „država više nije u stanju da podupre predstavu društvenog ugovora i garantuje jednu sigurnu budućnost“ (Giroux 2006, 4), jer nema stabilni kolektivitet na koji bi mogla da osloni sopstvenu viziju realnosti, što dodatno destabilizuje već značajno narušenu veru pojedinaca u moć i funkcionalnost institucija. Tako zajedno sa prelivanjem *sumnje* u ideju da kolektivno delanje kroz institucije ima smisla, iz intimnih prostora sin-

1 Na ovom mestu posebnu pažnju treba obratiti na dvosmislenost engleske reči *affect* koja u zavisnosti od konteksta unutar koga se upotrebljava znači *osećaj*, ali i *zaraziti* nekoga ili nešto.

gularnih realnosti pojedinačnih subjekata u supra-singularnu(e) realnost(i) nove kvazi-javnosti odigrava se proces instant filogenetskog prilagođavanja građana-subjekata u kojoj se oni organizuju „najvećim delom kroz zajedničke *strahove* pre nego kroz podeljene zajedničke odgovornosti“ (Giroux 2006, 2), prilagođavajući se specifičnoj *kontrolnoj mreži* (eng. *grid of control*) (Haravej 2002, 316) konačne (antiutopijske) apstrakcije koja nudi artifičijelnu sigurnost u zamenu za političku apatičnost. U tom procesu ovi novi građani se, u političkom smislu, pretapaju u amorfnu masu bezidejnih konzumenata materijalnih roba, informacija, slika koje nisu u stanju da strukturiraju i artikulišu u jednu relativno konzistentnu kritičku političku poziciju, što je premisa za uspostavljanje bilo kakvog konstruktivnog demokratskog dijaloga. Jer, „demokratija počiva na vrsti političke imaginacije i kolektivne nade koja nam dopušta da se pomerimo od ličnog ka političkom i nazad ponovo“ (Giroux 2006, 5), a upravo odsustvo političke imaginacije² najdirektnije svedoči o dubini krize unutar čijih koordinata „mnogi ljudi ili odbijaju ili nalaze da im je suviše naporno da reaktiviraju svoju političku osetljivost i zamisle sebe kao angažovane socijalne aktere.“ (Giroux 2006, 6)

Univerzitet u transformaciji

Kroz sličan proces *prilagođavanja* izmenjenim društvenim okolnostima prolazi i univerzitet. Martin Trow (Martin Trow) u svom sada već klasičnom tekstu „Problemi tranzicije od elitnog ka masovnom obrazovanju“ iz 1974. godine (Trow 1974) i novijem tekstu iz 2005. godine „Refleksije o tranziciji od elitnog preko masovnog do univerzalnog pristupa: Oblici i faze visokog obrazovanja u modernim društvima nakon Drugog svetskog rata“ (Trow 2005) skicira ovaj proces u jednom istorijskom periodu dugom više decenija. U ovim radovima on pravi distinkciju između tri različita tipa univerziteta u odnosu na očekivani procentualni obuhvat populacije (starosne kohorte onih koji su u godinama za studiranje) koji ovi idealnotipski modeli univerziteta žele i/ili treba da uključe kao studente u sistem visokog obrazovanja. U tom smislu on razlikuje: *elitni*, *masovni* i *univerzalni* sistem visokog obrazovanja. Po njegovom mišljenju, ova tri idealna tipa sistema visokog obrazovanja se istorijski sukcesivno smenjuju prerastajući iz prvog u drugi odnosno treći tip. Istorijski posmatrano, većina industrijskih zemalja se progresivno kretala od elitnog ka univerzalnog sistemu visokog obrazovanja tokom poslednjih 40–50 godina, nastojeći da se prilagodi intenzivnim promenama u društvu, ekonomiji i

2 „Ovaj kolektivni nedostatak vizije, imaginacije, etičke odgovornosti i pravca nas vodi ka rastućem autoritarizmu koji je ohrabren uticajem mega monopola koji se rukovode isključivo logikom profita, zavodljivošću na veri zasnovanoj izvesnosti, militarizacijom svakodnevnog života i podrivanjem bilo kakvog traga kritičkog obrazovanja, odgovornog neslaganja/razmimoilaženja i javnog dijaloga.“ (Giroux 2006, 5–6)

tehnologiji. Trou smatra da je priroda visokoškolskih institucija, na izvestan način relaciona u odnosu na (širi i uži) društveni kontekst unutar koga se one konstituišu i postoje, a da su način na koji su strukturisani institucionalni kurikulumi i dominantni pristupi nastavi i istraživanju, u najdirektnoj vezi sa društvenim potrebama i razvojnim prioritetima proisteklim iz tog/tih istog/ih društvenog/ih konteksta. Dakle, u njegovoj interpretaciji sam društveni kontekst utiče na oblikovanje određenog tipa univerziteta i sistema visokog obrazovanja, ali i povratno univerzitet svojom delatnošću (re)oblikuje taj kontekst. Imajući ovo na umu Trou u svoju konceptualizaciju ovih idealnih tipova uključuje i razmatranje mogućih društvenih i strukturnih „misija” univerziteta želeći da još jednom akcentuje dvosmerni karakter odnosa univerziteta i društvenog okruženja/društva unutar koga taj univerzitet dela.

Elitni univerzitet. Osnovna društvena misija ovog univerziteta je da obrazuje društvenu elitu, što se reflektuje i kroz elemente njegovog kurikuluma. Ovaj tip univerziteta počiva na ideji da univerzitetsko obrazovanje ima za cilj da „oblikuje um i karakter“ studenata kroz jasno strukturisane koncepte akademskog i profesionalnog znanja. Same visokoškolske institucije unutar ovih univerziteta su relativno male i homogene sa jasno omeđanim granicama koje razdvajaju akademsku zajednicu i ostatak društva. Ovi univerziteti u proces visokog obrazovanja uključuju maksimalno do 15% studentske starosne kohorte (Trow 2005). Ovakav „elitistički” koncept univerzitetskog obrazovanja podrazumeva da ono treba da bude dostupno samo „najboljima i odabranim”.

Masovni univerzitet. Osnovna društvena misija ovog univerziteta je prenošenje znanja i pripremanje studentskog dela populacije za različite liderske uloge i pozicije, a pre svega one koje doprinose privrednom razvoju zemlje. U društveno-strukturnom smislu on je otvoreniji, ali ipak samo prema onima sa odgovarajućim preduniverzitetskim obrazovnim postignućima. Struktura kurikuluma se transformiše u modularanu, i postaje znatno fleksibilnija, ali ipak standardizovana. Granice između akademske zajednice i ostatka društva postaju zamucene i propusne, a broj studenata značajno raste, tako da ovi univerziteti uspevaju da obuhvate visokim obrazovanjem čak 16–50% studentske starosne kohorte unutar opšte populacije (Trow 2005). Osnovna ideja na kojoj počiva ovaj tip univerziteta je „omasovljavanje” visokog obrazovanja, koje postaje najotvoreniji kanal vertikalne socijalne mobilnosti, što posledično povratno utiče na preoblikovanje društvene strukture i njeno prilagođavanje projektovanim razvojnim prioritetima društva.

Univerzalni univerzitet. Njegova projektovana društvena misija je da učestvuje u pripremi celokupne populacije da uzme učešće u sve intenzivnijim socijalnim i tehnološkim promenama. Granice između formalno strukturisanih znanja i praksi svakodnevice unutar kurikuluma počinju da se dekonstruišu i ruše, kao i granice između obrazovnih institucija i drugih aspekata života uključujući tu i

radno mesto. Akademska zajednica kao takva takođe prolazi kroz proces dekonstrukcije, a obuhvat studentske starosne kohorte visokim obrazovanjem se kreće između 51–100% (Trow 2005). Upravo ova fragmentarnost obrazovnih iskustava i defragmentacija samog znanja postaju osnovne odlike savremenih univerziteta.

Pored ovoga, svi savremeni univerziteti i visoko obrazovanje u celini susreću se sa čitavim nizom novih problema koji su karakteristični produkt naše savremenosti. Trou (2000) izdvaja šest najznačajnijih koji nastaju pod uticajem globalnih transformacionih promena. Među ove probleme on ubraja:

1. Uticaj novih informacionih tehnologija na tradicionalne oblike visokog obrazovanja. Ovaj uticaj je potencijalno veoma destabilišući za sistem visokog obrazovanja jer ga razgrađuje iznutra, čineći neke tradicionalne oblike praktikovanja visokog obrazovanje, poput nastave uživo zamenljivim (npr. učenje na daljinu), što otvara dalje i pitanja neophodnosti postojanja geografske lokacije univerziteta na primer.
2. Rastuće troškove visokog obrazovanja koji se suočavaju sa fiskalnom stagnacijom. S jedne strane broj studenata kontinuirano raste, a državna finansijska podrška univerzitetima ostaje ista, što za posledicu potencijalno ima opadanje kvaliteta nastave i naučnih istraživanja.
3. Probleme koji proističu iz stvaranja i prilagođavanja upravne strukture elitnih istraživačkih univerziteta institucijama masovnog obrazovanja.
4. Opadanje kulturnog nivoa, opšteg obrazovanja i pismenosti studenata koji ulaze u sistem visokog obrazovanje. On govori o “*new post-linear*” generaciji (Trow 2000) koja je od najranijeg detinjstva bila izložena video i audio kulturnim sadržajima, što za posledicu ima sve manju osposobljenost za čitanje.
5. Intenziviranje međunarodne industrijske kompeticije pod uticajem sveprožimajućeg procesa globalizacije. U univerzitetskoj realnosti ovo se prelama kroz (a) komercijalizaciju istraživanja i nastave, koja se pojavljuje kao posledica ubrzanja proisteklog iz razvoja novih tehnologija. (b) izmeštanje nastave i istraživanja izvan univerziteta se javlja kao kratkoročna posledica, a (c) problem održanja integriteta i autonomije univerziteta kao dugoročna.
6. Promene u akademskoj kulturi. U nekim zemljama primetan je ozbiljan pad morala među članovima akademske zajednice (plagijatorstvo), kao i deprofesionalizacija univerzitetskih profesora i predavača. Sve ovo prati i gubitak akademske solidarnosti i percepcije univerziteta kao zajednice. (Trow 2000)

Već i iz ovog letimičnog uvida u raspon problema sa kojima se suočavaju univerziteti pritisnuti imperativima prilagođavanja strukturnim i sadržinskim prekomponovanjem društvenog okruženja jasno je da ranije pomenutu projektovanu

misiju novog univerzalnog univerziteta nije jednostavno ispuniti. O tome svedoče i raznovrsni pogledi o tome na koji način ovaj projekat proširivanja obuhvata populacije visokim obrazovanjem može biti i treba da bude ostvaren. Iako postoji relativno jasan konsenzus među teoretičarima o tome šta podrazumeva proširena participacija u visokom obrazovanju,³ u literaturi nailazimo na čak tri različite perspektive iz kojih teoretičari obrazovanja pristupaju mogućem razrešavanju ovog problema. To su akademska, utalitaristička i transformacijska perspektiva

Akademski pristup polazi od pretpostavke da univerziteti treba da nastoje da privuku što više darovitih i talentovanih mladih ljudi iz socijalno podzastupljenih grupa unutar nereformisanog sistema visokog obrazovanja. Ovaj pristup insistira na podizanju aspiracija, jačanju motivacije i informisanosti o oblicima visokog obrazovanja i mogućnostima da se ono upiše unutar ovih grupa. On manje ili više eksplicitno teži da objasni različitost stepena participacije na osnovu stavova koji su široko rasprostranjeni unutar različitih društvenih grupa (Ball 1990). On dalje podrazumeva neku vrstu „deficitarnog modela“ potencijalnog studenta (Griffin 1993), tako da u nekim svojim aspektima jako podseća na, kako Tajt (Tight) kaže, „okrivljavanje žrtve“ (Tight 1998). Zagovornici ovog pristupa implicitno optužuju pojedinca, porodicu i vrednosti društvene grupe za postojeću nejednaku zastupljenost pripadnika različitih društvenih grupa unutar populacije studenata. Unutar ovog teorijskog pristupa sadržaj kurikuluma se ne prepoznaje kao potencijalni problem i o potrebi promene kurikuluma i institucionalne strukture visokog obrazovanja se ne govori, niti se vidi da postoji potreba za tim (Quinn 2003). Taj pristup se može još označiti i kao *cream skimming* ili *écrémage* (Taylor 2000). Dakle, radi se o nekoj vrsti „iskorenjivanja“ dobrih đaka (koji predstavljaju „anomaliju“ svoje društvene sredine) iz deprivilegovanih društvenih grupa i njihovom izmeštanju u elitne visoke škole. Problem sa ovom vrstom diskursa je što on ignoriše kompleksnost i brojnost prepreka sa kojima se suočavaju pripadnici socijalno deprivilegovanih grupa.

Utilitaristički pristup se prevashodno fokusira na odnos visokoškolskih institucija i privrede, insistirajući na tome da razvoj visokoškolskog sektora treba što više uskladiti sa razvojem privrede. Unutar ovog pristupa reforma kurikuluma se prepoznaje kao suštinska i važna, a posebno njeno usklađivanje sa privredom. Pojmovi zapošljivosti i veštine učenja dobijaju značajno mesto unutar ovog diskursa.

3 *Proširena participacija* u visokom obrazovanju predstavlja proces približavanja strukture studenata na svakom nivou studija strukturi opšte populacije u odnosu na različita relevantna obeležja: rod, rasu, klasu, posebne obrazovne potrebe, starost i tome sl. Ukoliko raste učešće svih socijalnih grupa uz održavanje razmaka između njih onda ne možemo govoriti o proširenoj participaciji. Na primer, u obliku translacije društvene strukture „na gore“, pri čemu za neke društvene grupe visoko obrazovanje postaje norma, dok je u drugim društvenim grupama ono još uvek retkost, iako se povećava broj onih koji uspevaju da steknu univerzitetsko obrazovanje.

Podrazumeva se da kurikulumi moraju biti vokaciono orijentisani. I danas, kod mnogih visokoškolskih institucija koje teže da prošire pristup, jasno se razaznaje upravo ova tendencija utilitarističkog proširivanja pristupa i to naročito kod novih univerziteta (Bargh, Scott i Smith 1994; Scott i Smith 1995), i u manjoj meri kod starih, uglavnom slabije kotiranih univerziteta.

Transformacijski (libertersko-utopistički) pristup. Ovaj pristup se ne zasniva na deficitarnom modelu potencijalnih studenata u smislu odsustva aspiracija, obaveštenosti ili akademskih sposobnosti. On zahteva ozbiljnu i dalekosežnu strukturnu promenu koja treba da dodje od podzastupljenih grupa (Jones 2002; Taylor 2000). Taj pristup nastoji da podrži stvaranje institucionalne kulture koja neće zahtevati od studenata da se promene pre nego što započnu studije, već će biti kadra da učini iskorak u svojim naporima da percipirani diverzitet budućih studenata prepozna kao sopstvenu „odlučnu snagu” (Thomas 2002). U tom smislu, sve institucionalne aktivnosti trebalo bi da budu prožete uvažavanjem i učenjem tih raznolikosti. Zagovornici ovog pristupa smatraju da institucije treba da revidiraju sopstvene procese proizvodnje i transfera znanja, kao i svoje interne strukture moći i odlučivanja (Thomas i Jones 2000). Teoretičari koji promišljaju na ovom tragu zalažu se za konstruisanje kurikuluma koji će jednim delom pokušati da uđe u dijalog sa različitim uticajima koji u univerzitetsku zajednicu unose nove kohorte studenata, a sa druge strane da ohrabri kritičko razmišljanje i obezbedi prioritet znanju koje je vredno i relevantno za podzastupljene grupe (Freire 1972), za lični život tih ljudi i njihova lična, društvena i politička iskustva i transformacije. Ovakvo učenje bi trebalo da obuzme maštu, ohrabri emocionalno uključivanje i obezbedi zadovoljavanje neispunjenih želja, a biće najviše podržano kada se pokažu rezultati u vidu lične, društvene i političke promene (Thompson 2001, 38).

Zaključak

Da li su savremeni univerziteti u stanju da izvedu ovu vrstu sopstvenog unutrašnjeg preobražaja i tokom procesa prilagođavanja imperativima društvenog toka zadrže kritički odnos prema društvenom okruženju koji je tokom dugog istorijskog perioda bio generator preoblikovanja društvenog sistema? Da li će koncept *civilne misije* univerziteta⁴ ustuknuti bez otpora pred ovim najnovijim socijalno-istorijskim zapletom? Da li će univerziteti kakve sada poznajemo nestati zajedno sa konačnim uspostavljanjem apstrakcije koja ukida mogućnost mišljenja van unapred zadatih granica kontrolne mreže naših strahova i sumnji? Da li će možda ipak me-

4 “... koncept civilne misije sveučilišta artikulira sustav vrijednosti, načela i principa koji usmjerava temeljne djelatnosti sveučilišta te različite aktivnosti zalaganja sveučilišnih nastavnika i studenata u zajednici, koje vode ka obrazovanju društveno odgovornih i aktivnih građana, razvoju civilnog društva, demokracije i unapređenju kvalitete života u zajednici uopće.” (Čulum i Ledić 2011, 53)

sto univerziteta kakav poznajemo unutar naših mentalnih geografija zauzeti neka nova „odlučna snaga” bolje prilagođena koordinatama nove fluidne defragmentisane realnosti u pokretu i kako će ona izgledati? Jedno je sigurno, ako žele da prežive univerziteti se ponovo moraju prilagoditi, ali po mogućstvu ne po cenu potpunog gubitka sopstvene „moralne” identitetske pozicije. Jer kako Žiru kaže: „... najveći izazov sa kojim se suočavaju centri za visoko obrazovanje je kolektivni zadatak razvijanja politike koja iskoračuje iz nacionalno-državnih okvira, kao i *redizajniranje akademske sredine kao demokratske javne sfere* [podvukla I.J.] koja želi da se suoči sa mnoštvom globalnih problema koji proizvode nepotrebne ljudske patnje, obscene forme nejednakosti, postojeću eksploataciju marginalnih grupa, progresivnu potrošnju mase raspoloživih ljudskih bića, narastajuće forme socijalnog isključivanja, i nove forme autoritarizma. Visoko obrazovanje je *moralno i političko preduzeće* [podvukla I.J.] koje se mora boriti protiv svih formi dogmatizma... i proizvesti viziju budućnosti u kojoj studenti mogu biti informisani, kritički građani sposobni da aktivno učestvuju, oblikuju i upravljaju svetom koji će ozbiljno shvatiti vezu između obrazovanja i demokratije...” (Giroux 2007, 203).

U tom smislu možda bi savremeni univerzitet umesto da neprestano pravi otklon od aktuelnog političkog toka, unutar koga on (univerzitet) više odavno nije ugledni društveni akter koji se pita za mišljenje, kojoj pribegava u želji da sačuva sećanje na nekadašnju lidersku elitističku društvenu poziciju, trebalo da promeni strategiju. Artificijelno prekidanje veze između univerziteta i društvenog okružja je štetno kako za univerzitet tako i za društvo, jer je društveni razvoj došao do tačke u kojoj je neophodno artikulirati buduće pravce razvoja kako oni ne bi stihijski poprimili maligne oblike. “Nedostaje nam jezik, strast i vizije, kako bismo postavili pitanje o tome ko smo mi kao društvo i šta mi želimo da naše društvo kao celina ostvari” (Giroux 2006, 5), a u traganju za mogućim odgovorima uloga univerziteta bi trebalo da bude neupitna.

Literatura:

- Ball, Stephen J. 1990. *Politics and Policy Making in Education*. London: Routledge.
- Bargh, C., Scott, Peter, and David Smith. 1994. *Access and Consolidation: the Impact of Reduced Student Intakes on Opportunities for Non-Standard Applicants*. Leeds, UK: University of Leeds Centre for Policy Studies in Education.
- Burke, Penny Jane, and Jackie McManus. 2009. *Art for a Few: Exclusion and Misrecognition in Art and Design Higher Education Admissions*. National Arts Learning Network (NALN).
- Croziera, G., Reay, D., Clayton, J., Colliander, L., and J. Grinstead. 2008. “Different strokes for different folks: diverse students in diverse institutions – experiences of higher education.” *Research Papers in Education* 23/2: 167–177.

- Ćulum, Bojana, i Jasminka Ledić. 2011. *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Freire, Paulo. 1972. *Pedagogy of the Oppressed*. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Giroux, Henry A. 2006. *Beyond the Spectacle of Terrorism: Global Uncertainty and the Challenge of the New Media*. Paradigm Publishers, Boulder & London.
- . 2007. *The University in Chains: Confronting the Military Industrial Academic Complexes*. London: Paradigm Publishers, Boulder.
- Gray, Chris Hables. 2002. *Cyborg Citizen*. New York and London: Routledge.
- Griffin, Christine. 1993. *Representations of Youth: the Study of Youth and Adolescence in Britain and America*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Haravej, Dona. 2002. „Manifest za kiborge: Nauka, tehnologija i socijalistički feminizam osamdesetih godina dvadesetog veka.“ U *Uvod u feminističke teorije slike*, priredila Branka Anđelković, prevela Ivana Spasić, 309–347. Beograd: CSU.
- Hockings, Chris, Cooke, Sandra, and Marion Bowl. 2007. “Academic engagement’ within a widening participation context a 3D analysis.” *Teaching in Higher Education* 12/5–6: 721–733.
- Jarić, Isidora, ur. 2010. *Bolonjska reforma visokog školstva u Srbiji*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i IP „Filip Višnjić“ a. d.
- Jones, Robert, and Liz Thomas. 2005. “The 2003 UK Government Higher Education White Paper: a critical assessment of its implications for the access and widening participation agenda.” *Journal of Education Policy* 20/5: 615–630.
- Jones, Robert. 2002. „Restrictive practices: critical reflections on collaboration,“ *Research in Post-Compulsory Education* 7/2: 165–176.
- Lem, Stanislav. 1978. *Glas gospodara*. Biblioteka Kentaur – Naučna fantastika, Beograd: BIGZ.
- Maffesoli, Mario. 1996. *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: SAGE Publication; New Delhi: Thousand Oaks.
- Milić, Anđelka, ur. 2004. *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: Svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozovskog fakulteta u Beogradu.
- Quinn, Josey. 2003. *Powerful Subjects*. Stoke on Trent: Trentham Books.
- Scott, P. and D. Smith. 1995. *Access and consolidation. The impact of steady state on opportunities for non-standard applicants to universities and colleges: a second report*. Leeds, UK: University of Leeds Centre for Policy Studies in Education.
- Taylor, R. 2000. „Continuing education practice, lifelong learning and the construction of an accessible higher education in the United Kingdom.“ *Journal of Widening Participation and Lifelong Learning* 2–3:14–22.
- Thomas, Edvard. 2002. „Student retention in higher education: the role of institutional habitus.“ *Journal of Education Policy* 17/4: 423–432.
- Thompson, J. 2001. *Re-rooting lifelong learning*. Leicester, UK: National Institute for Adult and Continuing Education.

- Trow, Martin. 1974. "Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education." *Policies for Higher Education*. Paris: OECD: 51–101.
- . 2000. "From Mass Higher Education to Universal Access: The American Advantage". University of California, Berkeley, dostupno na: <http://ishi.lib.berkeley.edu/cshe/>, pristupljeno 05.01.2013.
- . 2005. "Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII." Institute of Governmental Studies, University of California, Berkeley, Berkeley, <http://escholarship.org/uc/item/96p3s213#page-5>, pristupljeno 12.01.2013.
- Tight, M. 1998. „Education, education, education! The vision of lifelong learning in the Kennedy, Dearing and Fryer Reports.“ *Oxford Review of Education* 24/4: 473–485.

Summary:

The University in Crises: Adjusting as a Strategy of Survival

The paper tries to map some of the issues that contemporary universities face within the significantly changed coordinates of altered realities of contemporary societies. Deeper understanding and analysis of the specific position of the University and its relationship with the social environment is important because it can provide valuable information about the possible development directions of both society and the universities themselves. At this moment, the quality of their relationship is disturbed. On one side it endangers the survival of the university as we know it, and on the other it abolishes serious social dialogue on development directions and the future of contemporary societies. The most significant reason for such situation is university's voluntarily self exclusion from that dialog.

Key words: university, society, social crises, adjustment.

Rad prijavljen: 25. 7. 2013.

Rad recenziran: 6. 9. 2013.

Rad prihvaćen: 9. 10. 2013.